تبیین شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان دانش‌آموزان دارای کم‌توانی ذهنی در نظام آموزش‌وپرورش ایران

ماندانا فرجی[۱]، مهدی دوایی[۲]، مهشید ایزدی[۳]

تاریخ دریافت:۱۴۰۲/۱/۲۹ تجدید نظر:۱۴۰۲/۴/۴
پذیرش نهایی:۱۴۰۲/۸/۲۰

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف تبیین شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان دانش‌آموزان دارای کم‌توانی ذهنی در نظام آموزش پرورش ایران انجام شد. **روش:** این پژوهش برحسب هدف، کاربردی برحسب نوع داده، کیفی برحسب زمان گردآوری داده، مقطعی و برحسب روش گردآوری داده‌ها و روش پژوهش، فراترکیب و تحلیل متون مصاحبه است. جامعهٔ آماری پژوهش در بخش فراترکیب شامل اسناد و مدارک علمی شامل کتاب‌های تخصصی، پژوهش‌های انجام‌شده، پایان‌نامه‌ها و مقاله‌های برگرفته از پایگاه‌های داده داخل از سال ۱۳۹۱ تا ۱۴۰۲ و خارج از سال ۲۰۰۶ تا ۲۰۲۳ در زمینهٔ شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان دانش‌آموزان با کم‌توانی ذهنی در نظام آموزش‌و پرورش ایران و بخش تحلیل متون مصاحبه شامل خبرگان دانشگاهی (اعضای هیأت‌علمی) و سازمانی (مسئولان مربوط) بود که نمونه‌ها با روش غیراحتمالی هدفمند براساس اصل اشباع بیست‌وپنج نفر براساس حجم نمونه انتخاب شدند. ابزار استفاده‌شده مصاحبه نیمه ساختاریافته بود. روش تجزیه‌وتحلیل داده‌ها: تحلیل مضمون و روایی بخش مرور سیستماتیک ادبیات سیاهه بیست‌وهفت موردی براساس مدل پریزما و پایایی ضریب کاپای کوهن؛ برای روایی و پایایی تحلیل متون مصاحبه دقت- موثق‌بودن؛ اعتبار؛ قابلیت اعتماد؛ انتقال‌پذیری و تأییدپذیری به کار گرفته شد. تجزیه‌وتحلیل داده‌ها، تحلیل مضمون با نرم‌افزار MAXQDA انجام شد. **یافته‌ها**: نشان داد که شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان دانش‌آموزان با کم‌توانی ذهنی در نظام آموزش‌وپرورش استثنایی ایران دو بعد عمومی و تخصصی دارد که مؤلفه‌های خوش‌خلقی، انعطاف و سازگاری، تعهد کاری معتمدبودن، کنشگری احتمالی از بعد عمومی و مؤلفه‌های دانش جامع حرفه‌ای روان‌شناسی دانش‌آموزان با کم‌توانی ذهنی، عمل هوشمندانه، دانش فنی و توسعهٔ حرفه‌ای، طراحی و توسعه آموزشی، برنامه‌ریزی آموزشی، مدیریت و ارزشیابی آموزشی از بعد تخصصی بود.

واژه‌های کلیدی: *شایستگی حرفه‌ای، دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی، معلمان آموزش ویژه.*

۱. دانشجوی دکتری برنامه ریزی درسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
۲. **نویسنده مسئول:** استادیار، گروه مشاوره و تربیت دانشکده روانشناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
۳. استادیار، گروه مشاوره و تربیت دانشکده روانشناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

Explaining the Professional Competencies of Teachers of Mentally Retarded Students in Iran's Educational System

Mandana Faraji[1], Mahdi Davaee[2], Mahshid Izadi[3]

Received: 18 . 4 . 2023 Revised: 25 . 6 . 2023
Accepted: 11 . 11 . 2023

Abstract

The present study was conducted with the aim of explaining the professional competences of teachers of students with intellectual disabilities in Iran's educational system. The research method is according to the purpose, applied according to the type of data, qualitative according to the time of data collection, cross-sectional and according to the method of data collection and research method, metasynthesis and analysis of interview texts. The statistical population of the research in the metacomposite section includes scientific documents and documents, including specialized books, conducted research, theses, articles taken from internal databases from 1391 to 1402 and external from 2006 to 2023 in the field of professional competencies of teachers of students with intellectual disabilities in the Iranian education system. And the text analysis section of the interview included academic (faculty members) and organizational (relevant officials) experts, whose samples were selected using a targeted non-probability method based on the saturation principle of 25 people based on the sample size. The tool used was a semi-structured interview. The method of data analysis was thematic analysis. The validity of the systematic literature review of the 27-item checklist based on the prism model and the reliability of Cohen's kappa coefficient; Also, for the validity and reliability of the analysis of interview texts, accuracy-reliability; credit; trustworthiness; transferability (external validity); Verifiability was applied. Data analysis, thematic analysis (basic, organizing and comprehensive themes) was done with Maxqda software. software. Findings: It showed that the professional competencies of teachers of students with intellectual disabilities in Iran's exceptional education system had two general and specialized dimensions, which included the components of good-naturedness, flexibility and adaptability, reliable work commitment, possible activism from the general dimension, and the component The comprehensive professional knowledge of the psychology of students with intellectual disabilities, intelligent action, technical knowledge and professional development, educational design and development, educational planning, management and educational evaluation were specialized.

Key words: *professional competence, intellectually disabled students, Special education teacher*

1. PhD Candidate of Curriculum planning of educational sciences Central Tehran Branch Islamic Azad University, Tehran Iran.
2. **Corresponding author**:Assistan professor, Faculty member of Department of Counseling and Education, Central Tehran Branch Islamic Azad University. **Email:** davaee@yahoo.com
3. Assistan professor, Faculty member of Department of Counseling and Education, Central Tehran Branch Islamic Azad University

[Downloaded from mail.joec.ir on 2026-10-21]

[DOI: 10.52547/joec.23.4.117]

مقدمه

نظام تعلیم‌وتربیت یکی از بسترهای مناسب برای رویارویی مؤثر در چالش‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، علمی و اخلاقی است که اساسی‌ترین مؤلفه آن معلم است، به جرأت می‌توان گفت هیچ تعلیم‌وتربیتی نمی‌تواند فراتر از سطح توان معلمان خود پیشرفت کند (آیزنر، ۲۰۰۵). یکی از راه‌حل‌های نوین که در چند سال گذشته بیشتر مورد توجه برنامه‌ریزان قرار گرفته و کارهای زیربنایی آن تا حدود زیادی انجام شده است، شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان است (بابائی و همکاران، ۱۳۹۹).

شایستگی در شغل معلمی به‌طورکلی توانمندسازی معلمان در دانش، مهارت‌بخشی و داشتن عملکرد موفق است. در گروه شاغل در نظام تعلیم‌وتربیت کشور معلمانی با گروه دانش‌آموزان با کم‌توانی ذهنی کار می‌کنند که به آنها معلمان آموزش استثنایی یا آموزش ویژه گفته می‌شود، شایستگی و صلاحیت این گروه جدا از سایر معلمان نیست و هم‌زمان در سیستم‌های آموزشی سراسر جهان میل مشترکی برای شناسایی ویژگی‌های معلمان خوب و گسترش آنان به وجود آمده است (مرداپی و هراوان، ۲۰۱۸).کم‌توانی ذهنی یکی از زیرشاخه‌های گروه‌های کودکان با اختلال‌های رشدی ذهنی است که این اختلال ذهنی در دوران کودکی روی می‌دهد، هوش کودکان گروه کم‌توان ذهنی چند هوشبهر یا چند انحراف استاندارد کمتر از میانگین هفتاد هستند و دچار اختلال در مهارت‌های انطباقی بوده که نیازمند آموزش‌های ویژه می‌باشند (تیماتین، ۲۰۲۲). ازاین‌رو برای آموزش دانش‌آموزان این گروه، نیاز به شناخت بیشتر در حوزه ویژگی‌های روان‌شناختی، افزایش فنّاوری‌های نوین و مناسب‌سازی‌های تخصصی وجود دارد. برای ورود به سیستم آموزشی، این گروه کودکان همانند سایر دانش آموزان با سنجش رسمی در کشور به‌عنوان دانش‌آموز به نظام آموزش رسمی کشور وارد می‌شوند. در موارد زیادی دانش‌آموز با تشخیص گروه تخصصی در مدرسه به مدارس عمومی هدایت می‌شود. به‌هرحال دانش‌آموزان با کم‌توانی ذهنی در هر جایگاه آموزشی به معلمانی با صلاحیت و دانش حرفه‌ای نیاز دارند که بتوانند دانش‌آموزان را برای دستیابی به پتانسیل کامل خود در راهبردهای آموزشی و تخصصی حمایت کنند (دادا کویی و همکاران، ۲۰۲۲).

یکی از مباحث مهم در برنامه‌ریزی‌های درسی این گروه دانش‌آموزی، رسیدن به اهداف آموزشی است ، زیرا با توجه به موقعیت روان‌شناختی دانش‌آموز در بسیاری از موارد رسیدن به اهداف آموزشی و پیشرفت تحصیلی صورت نمی‌گیرد که یکی از دلایل آن می‌تواند شناخت‌نداشتن معلم از شرایط ویژه روان‌شناختی و جسمانی دانش‌آموزان کم‌توانی ذهنی باشد که برای این امر نیاز است معلم به نوعی دانش تخصصی برای آموزش ویژه داشته باشد و اگر معلم آگاهی کافی نداشته باشد، در کار پیشرفت نمی‌کند و پیامد آن می‌تواند فرسودگی شغلی و ترک تحصیل دانش‌آموز باشد (سرینیواسان و همکاران، ۲۰۱۱). بنابراین وجود معیارهای آموزشی و نقشه‌ای روشن می‌تواند در حیطهٔ شایستگی‌ها به معلم در آموزش کمک کند (گجندران، ۲۰۱۳). برای ارتقای آموزشی و حرفه‌ای معلمان دانش‌آموزان با کم‌توانی ذهنی علاوه‌بر آموزش‌های دانشگاهی نیاز به یک فرایند مشخص آموزشی و مهارتی در زمینه‌هایی مانند مهارت‌های آموزشی، مداخله‌ها به هنگام آموزشی و فناوری‌های هوشمندانه و دانش علمی و دانستن قوانین مدنی در آموزش ویژه وجود دارد که با نام شایستگی‌های حرفه‌ای معرفی می‌شود. این فرایند یک نقشه راه در

[Downloaded from mail.joec.ir on 2026-10-21]

[DOI: 10.52547/joec.23.4.117]

برنامه‌ریزی‌های عمومی و تخصصی با رویکرد معیار ملی و جهانی است که بیشتر براساس نیازهای شغلی و جامعهٔ مخاطب پایه‌گذاری می‌شود (فرجی و همکاران، ۲۰۲۳). رویکردهای تخصصی و عمومی درمجموع شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان دانش‌آموزان با کم‌توانی هستند که در پاسخ به این سؤال مطرح می‌شود که شایستگی‌های معلمان دانش‌آموزان با کم توانی ذهنی کدامند؟

به‌طور معمول دو تعریف مرتبط در زمینهٔ شایستگی‌ها ارائه می‌شود، اولی نشانگر توانایی یک فرد در انجام کارهای مرتبط به شغل به‌گونه‌ای اثربخش بوده و دومی آنچه یک فرد برای عملکرد اثربخش نیاز دارد. این دو تعریف خیلی به یکدیگر نزدیک، اما متفاوت‌اند. دومی دربردارندهٔ چیزی است که برای موفقیت در یک شغل لازم است درحالی‌که اولی با آنچه یک فرد به‌عنوان یک کار مهم در شغل خود انجام می‌دهد، ارتباط دارد که معنای دوم معنای واقعی صلاحیت است (نجفی و همکاران، ۱۳۹۷).

به‌صراحت می‌توان گفت هر شغلی به شایستگی‌های خاص نیاز دارد که سبب موفقیت فردی و سازمانی خواهد شد. برخلاف صلاحیت‌های رفتاری، صلاحیت‌های عملکردی مختص بخش یا شغلی خاص است. این صلاحیت‌ها بر دانش موضوعی، دانش فنی و سایر عوامل مرتبط بر یک شغل تمرکز دارند که نمونه‌هایی از صلاحیت عملکردی هستند (استک و شیله، ۲۰۲۱).

با توجه به نقش‌های متفاوت افراد در مشاغل، رهبری الهام‌بخش، برنامه‌ریزی راهبردی، آینده‌نگری، تصمیم‌گیری سریع، پاسخگویی، مدیریت منابع، تأثیر و نفوذ، مهارت‌های ارتباطی ازجمله نمونه‌های صلاحیت رهبری هستند. صلاحیت‌های رفتاری، عملکردی و رهبری به‌عنوان دسته‌بندی اصلی شایستگی‌های حرفه‌ای مطرح می‌شوند (آبوا و همکاران، ۲۰۲۰). برهمین‌اساس در نظام تعلیم‌و تربیت کشور با توجه به نقش فردی، اجتماعی و رهبری معلمان نیاز به ارتقای شایستگی‌های خاص شغلی معلمان وجود دارد که بنا بر این اصل سند تحول بنیادین به‌عنوان نقشه راه برای دستیابی به شایستگی‌ها، ارتقا و پیشرفت در حیطه‌های شایستگی‌های عمومی، تخصصی و حرفه‌ای در سه حیطه شناختی، عاطفی و مهارتی طبقه‌بندی و عملیاتی می‌شود (رحیمی بردجانی، ۱۳۹۹). به‌این‌ترتیب معلمان آموزش ویژه نیز جدا از سایر معلمان نیستند و همانند سایر همکاران باید در هر سه حیطه نامبرده براساس سند تحول متخصص باشند، اما بنابر شرایط دانش‌آموزان نیاز است که به شرایط روان‌شناختی و جسمانی دانش‌آموزان آگاهی کامل داشته باشند و برای آموزش مهارت بیشتری کسب کنند.

در حوزه شایستگی‌های معلمان در نظام تعلیم‌وتربیت کشور ، از اولین ویژگی‌هایی که باید در یک معلم مؤثر و کارآمد در آموزش ویژه جستجو کرد، ویژگی‌های شخصیتی معلم است زیرا دانش‌آموز کم‌توانی ذهنی با توجه به شرایط روان‌شناختی ویژه و محدودیت‌های چشمگیر در کارکردهای ذهنی و رفتار سازشی با همسالان خود متفاوت هستند (همتی و همکاران،۱۳۹۴). ازاین‌رو معلم در ارتقای این نیازها می‌تواند با همدلی، گوش‌دادن با تمرکز و علاقه به حرف دانش‌آموزان، درک دغدغه‌ها و سؤال‌های دانش‌آموزان، انصاف‌داشتن در برابر تمام شاگردان و احترام به آنان موفق باشد (دهقان منشادی و همکاران، ۱۳۹۴).

صلاحیت اجتماعی و رفتاری از شایستگی‌های دیگر معلمان شاغل در آموزش ویژه است و شامل توانایی

[Downloaded from mail.joec.ir on 2026-10-21]

[DOI: 10.52547/joec.23.4.117]

برقراری ارتباط و تعامل مؤثر است. تعامل با دانش-آموزان کم‌توانی ذهنی نیاز به دانستن استلزامات خاصی دارد، زیرا کلاس‌های درس دانش‌آموزان با کم‌توانی ذهنی با سایر کلاس‌ها متفاوت است، اداره‌کردن چنین کلاس‌هایی ساده نیست و اغلب با موارد پیش‌بینی‌نشده زیادی توأم است. جلب‌توجه و انگیزه این دانش‌آموزان و درگیر نگه‌داشتن آنها با موضوع درس گاهی بسیار دشوار می‌شود زود خسته‌شدن، تمرکزنداشتن و تحمل کم، به‌هم‌ریختگی، پرخاش، کندی انجام فعالیت، ناراحتی، افسردگی و یا مقاومت برای شروع کار گروهی از اتفاق‌های رایج کلاس‌های آموزش ویژه است (عسکری متین و کیانی، ۱۳۹۷). ازاین‌رو معلمان دانش‌آموزان کم‌توانی ذهنی باید قادر به مناسب‌سازی‌های منابع، مواد آموزشی، رسانه‌ها و فناوری‌های نوین ، روش‌های تدریس مناسب‌سازی‌شده، مدیریت کلاس و طراحی‌های آموزشی باشند.

معلمان دانش‌آموزان باید قادر به اجرای راهبردهای آموزشی، یادگیری و به‌کارگیری تلفیقی از آنها در موقعیت‌های متناسب باشند و بتوانند در قالب شایستگی‌های حرفه‌ای فعالیت و مشارکت دانش‌آموزان را تقویت و آسان کنند. در صورت لزوم برنامه‌های آموزشی انفرادی را طراحی کنند و آموزش را با هنر و خلاقیت، بازی و قصه‌گویی و تقویت مهارت‌های کلامی برای روشن‌کردن و جاانداختن فرایندهای علمی اجرا کنند (زارعی زوارکی، ۱۳۹۸). در بحث شایستگی‌های مهارتی و تخصصی، فن‌های آموزشی که به‌صورت نظام‌مند و علمی طراحی شده و برمبنای چارچوب صلاحیت‌های ملی عرضه می‌شوند، امری پسندیده و منطقی به‌حساب می‌آیند. بررسی‌های انجام‌شده نشان می‌دهد میزانی که یادگیرنده می‌تواند این‌چنین روش‌هایی را با علاقه و جدیت بپذیرند، بسیار قابل تأمل است، زیرا قدرت فراگیری مهارت‌ها در فراگیران مختلف متفاوت است. ازاین‌رو نیاز است شرایط روان‌شناختی دانش‌آموز به‌عنوان یادگیرنده در اولویت برنامه‌های آموزشی باشد (مک مولا، ۲۰۲۲). به‌این‌ترتیب معلم در فرایند یادگیری برای بهبود عملکرد تحصیلی دانش‌آموز با کم‌توانی ذهنی باید قادر به استفاده از فناوری‌های نوین آموزشی و مناسب‌سازی در آموزش باشد. توانایی معلم در برآوردن نیازها و مطالبات حرفه تدریس به میزان کافی با برخورداری از خودکارآمدی، خودرهبری، خودتنظیمی و مجموعه‌ای یکپارچه از دانش و مهارت برای آموزش ارتباط دارد به‌طوری‌که این مجموعه در عملکرد و بازتاب معلم تجلی پیدا می‌کند (کاکیر و آیدین گونگور، ۲۰۲۲) .

روش

روش این پژوهش برحسب هدف کاربردی، برحسب نوع داده کیفی، برحسب زمان گردآوری داده مقطعی و برحسب روش گردآوری داده‌ها و روش پژوهش فراترکیب با به‌کارگیری تحلیل متون مصاحبه می-باشد. جامعه آماری پژوهش شامل سند کاوی اسناد و مدارک علمی و مصاحبهٔ خبرگان بود. درخصوص فراترکیب یا سنتزپژوهی منظور از مرور نظام‌مند، مطالعهٔ بسیار دقیق آثار علمی موجود در رابطه با یک موضوع علمی خاص است که شامل جستجو، شناسایی، انتخاب و ترکیب ادبیات و پیشینه است. در قسمت مصاحبه در این پژوهش از مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته و براساس سه سؤال برگرفته از موضوع و اهداف پژوهش با خبرگان استفاده شد. پژوهشگر در مصاحبهٔ بیست‌وشش و بیست‌وهفت دریافت که کد جدیدی به کدهای قبلی اضافه نشد. بنابراین فرایند مصاحبه را با مصاحبه‌شونده بعدی ادامه نداد. در زمان مصاحبه به جمع‌آوری نظرات در مورد شایستگی‌های

[Downloaded from mail.joec.ir on 2026-10-21]

[DOI: 10.52547/joec.23.4.117]

حرفه‌ای معلمان دانش‌آموزان با کم‌توانی ذهنی در نظام آموزش‌وپرورش ایران پرداخته شد و عوامل اصلی بررسی و نهایی شد.

روایی بخش مرور سیستماتیک ادبیات سیاهه ۲۷ موردی براساس مدل پریزما و پایایی آن ضریب کاپای کوهن به کار گرفته شد که در آن تجزیه‌وتحلیل داده‌ها از طریق تحلیل مضمون (مضامین پایه، سازمان‌دهنده و فراگیر) با نرم‌افزار Maxqda انجام شد. در تحلیل مضمون مضامین پایه به مضامین سازمان‌دهنده و مضامین سازمان‌دهنده به مضامین فراگیر تبدیل می‌شوند و درنهایت شایستگی‌های معلمان دانش‌آموزان با کم‌توانی ذهنی تبیین شد.

یافته‌ها

یافته‌های پژوهش از راه استخراج کدگذاری‌های استخراج‌شده از مرور نظام‌مند و خبرگان به‌صورت جدول ۱ انجام شد.

جدول ۱ کدگذاری‌های استخراج‌شده از مرور نظام‌مند ادبیات

سازه	بعد	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه
شایستگی حرفه‌ای معلمان مدارس کودکان کم‌توان ذهنی در نظام آموزش‌وپرورش ایران	عمومی	انعطاف و سازگاری	**سازگاری شغلی**
			آشتی‌جویی
		کنشگری اجتماعی	**توان مدیریت روابط**
			آگاهی از پیشینهٔ دانش‌آموزان
	تخصصی	دانش جامع حرفه‌ای روان‌شناسی دانش‌آموزان استثنایی	**دانش روان‌شناختی**
			دانش فناوری
		عمل هوشمندانه	**مدیریت هوشمندانه**
			ارتباط‌گیری هوشمندانه
			اطلاع‌رسانی هوشمندانه
		دانش فنی و توسعه حرفه‌ای	**تجربه‌های عملی**
			مشارکت
			تغییر نام
		طراحی و توسعه آموزشی	**مناسب‌سازی**
			توسعه
		برنامه‌ریزی آموزشی	**مناسب‌سازی**
			تطبیق
			مداخله
			راهبرد
			پداگوژی

جدول ۲ کدگذاری‌های استخراج‌شده از مصاحبه با خبرگان

سازه	بعد	مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه
شایستگی معلمان حرفه‌ای کودکان در کم‌توان ذهنی	عمومی	خوش‌خلقی	**شکیبایی**
			مهرورزی
			سعه‌صدر

[Downloaded from mail.joec.ir on 2026-10-21]

[DOI: 10.52547/joec.23.4.117]

	کلام نیک
	خوش‌بینی
	دلسوزی
	تکریم و احترام
تعهد کاری	**تعهد سازمانی**
	مسئولیت‌پذیری
	وجدان کاری
	مطالبه‌گربودن
	تقویت خوداتکایی دانش‌آموزان
معتمدبودن	**رازداری**
	قابلیت اعتماد
دانش فنی و توسعه حرفه‌ای	**یادگیری مداوم**
	تجربه‌های عملی
طراحی آموزشی	**مداخله‌های بهنگام**
	تحلیل
	تطبیق
برنامه‌ریزی آموزشی	**مناسب‌سازی**
	تعدیل
	تطبیق
مدیریت و ارزشیابی آموزشی	**هدایت**
	مدیریت
	ارزشیابی

از تلفیق کدهای حاصل از فراترکیب (سنتز) و مصاحبه با خبرگان با پیداکردن کدهای مشترک و متفاوت الگوی زیر ارائه می‌شود (شکل ۱) .

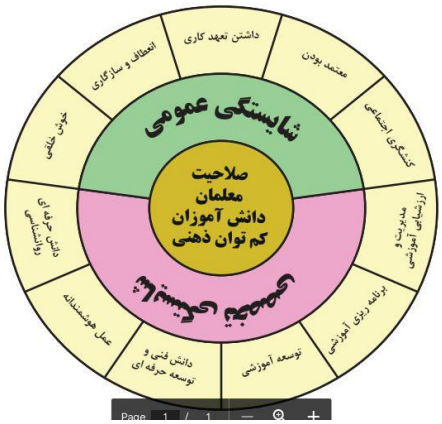

شکل۱ تلفیق کدهای حاصل از مرحله فراترکیب و مصاحبه با خبرگان برای شناسایی ابعاد شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان دانش‌آموزان باکم‌توانی ذهنی در نظام آموزش‌وپرورش ایران به‌صورت مدلی الگوی زیر نشان داده شد

[Downloaded from mail.joec.ir on 2026-10-21]
[DOI: 10.52547/joec.23.4.117]

نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر یافته‌ها نشان داد که شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان دانش‌آموزان با کم‌توانی ذهنی در نظام آموزش‌وپرورش ایران دارای دو بعد عمومی و تخصصی با مؤلفه‌های خوش‌خلقی، انعطاف و سازگاری، تعهد کاری، معتمدبودن و کنشگری اجتماعی از بعد عمومی و مؤلفه‌های دانش جامع حرفه‌ای روان‌شناسی، عمل هوشمندانه، دانش فنی و توسعه حرفه‌ای، طراحی و توسعه آموزشی، برنامه‌ریزی آموزشی، مدیریت و ارزشیابی آموزشی از بعد تخصصی بود. در تبیین مولفهٔ خوش‌خلقی و معتمدبودن می‌توان گفت که خوش‌خلقی به معنای داشتن روحیه و روابط مثبت با دانش‌آموزان است. خوش‌خلقی در معلمان باعث ایجاد ارتباط قوی و صمیمی با دانش‌آموزان می‌شود. مؤلفه معتمدبودن به تأکید بر اعتماد و اطمینان معلمان در قابلیت خود و شایستگی‌های حرفه‌ای در ارائه آموزش‌وپرورش برای دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی اشاره دارد. در تبیین مولفهٔ انعطاف و سازگاری تأکید بر توانایی معلمان در تطبیق و تغییر روش‌ها و راهبردهای آموزشی خود با نیازها و خصوصیات دانش آموزان کم‌توان ذهنی اشاره شده که براین‌اساس معلمان باید قادر باشند برنامه‌های آموزشی خود را متناسب با نیازها و خصوصیات دانش‌آموزان تغییر داده و به شکلی انعطاف‌پذیر به آنها نزدیک شوند زیرا نقش مهمی در بهبود فرایند آموزش‌وپرورش آنها دارد انعطاف و سازگاری به تأکید بر تطبیق معلمان با تغییرات و نوآوری‌ها در حوزه آموزش و پرورش اشاره دارد. در تبیین مؤلفه کنشگری اجتماعی می‌توان گفت که تحقق شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان در ارائه آموزش‌وپرورش برای دانش آموزان کم‌توان ذهنی نیازمند همکاری و تعامل فعال با دیگران است. معلمان باید قادر باشند حقوق دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی را بدانند و در به‌دست‌آوردن آن بکوشند. در هر حال کنشگری باعث شناخت نیازها و خصوصیات دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی و درک بهتر وی در برنامه‌های آموزشی مناسب است (محمدی و خرسندی ، ۱۳۹۸). در مولفهٔ دانش جامع حرفه‌ای راهکارهای مناسب برای حل مشکلات، بهبود عملکرد و توانایی‌های دانش آموزان در آسان‌سازی آموزش است. معلمان باید بتوانند با استفاده از این دانش جامع، نیازها و مشکلات دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی را شناسایی کرده و راهکارهای مناسب برای حل این مشکلات را ارائه کنند که شامل مفاهیم و تئوری‌های مختلف در زمینه روان‌شناسی تربیتی، روش‌های تشخیص و ارزیابی نیازها و مشکلات روانی دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی، راهکارهای تربیتی و روان‌درمانی و روش‌های مختلف برای بهبود عملکرد و توانایی است. در تبیین مولفهٔ عمل هوشمندانه می‌توان گفت عمل هوشمندانه به معلمان کمک می‌کند تا به شکلی حرفه‌ای و مؤثر در آموزش‌وپرورش دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی عمل کنند. این عمل به معلمان کمک می‌کند تا با توجه به نیازها و قابلیت‌های هر دانش آموز، راهبردهای مناسب را انتخاب کنند و به شکلی هوشمندانه در آموزش‌وپرورش دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی عمل کنند. در تبیین مولفهٔ دانش فنی و توسعه حرفه‌ای می‌توان گفت که مولفهٔ دانش فنی و توسعه، به مجموعه اطلاعات و مهارت‌های تخصصی و فنی اشاره دارد که معلمان نیاز دارند تا بتوانند به‌طور مؤثر و کارآمد در آموزش‌وپرورش دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی فعالیت کنند. این مؤلفه شامل دانش‌های تخصصی درباره روش‌های آموزش‌وپرورش خاص،

[Downloaded from mail.joec.ir on 2026-10-21]

[DOI: 10.52547/joec.23.4.117]

رویکردهای معرفت‌شناسی، روش‌های تشخیص، ارزیابی توانمندی‌ها و نیازهای دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی و همچنین مفاهیم و اصول روان‌شناسی مرتبط با این گروه از دانش‌آموزان است. در تبیین مؤلفه طراحی و توسعه آموزشی می‌توان گفت مؤلفه طراحی و توسعه آموزشی، به مجموعه اصول، رویکردها، و فعالیت‌های مرتبط با طراحی و توسعهٔ برنامه‌های آموزشی برای این گروه از دانش‌آموزان اشاره دارد. طراحی و توسعهٔ آموزشی در این مؤلفه شامل مراحل مختلفی است که معلمان برای آموزش‌وپرورش بهینهٔ دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی باید طی کنند. این شامل شناخت نیازها و ویژگی‌های این گروه از دانش‌آموزان، تعیین اهداف آموزشی متناسب با نیازها و توانمندی‌های آنها، طراحی و تدوین محتوا و فعالیت‌های آموزشی برای رسیدن به اهداف مشخص شده و ارزیابی و بازنگری مداوم برنامه‌های آموزشی براساس بازخورد و نتایج حاصل از فرایند آموزش می‌باشد (نجفی و همکاران، ۱۳۹۷). در تبیین مؤلفهٔ برنامه‌ریزی می‌توان اینگونه بیان کرد، برنامه‌ریزی شامل شناخت نیازها و ویژگی‌های این گروه از دانش‌آموزان، تعیین اهداف و محتواهای آموزشی مناسب، تدوین روش‌ها و رویکردهای آموزشی متناسب با نیازها و توانمندی‌های همراه برنامه‌ریزی فعالیت‌های آموزشی و زمان‌بندی آنها است. همچنین، در این مؤلفه نیاز به استفاده از رویکردها و روش‌های خاص در برنامه‌ریزی آموزشی برای دانش‌آموزان کم-توان ذهنی نیز تأکید شده است (رحیمی پردنجانی و همکاران، ۱۳۹۹). در تبیین مؤلفه مدیریت و ارزشیابی می‌توان گفت استفاده از ابزارها و روش‌های مناسب به معلمان کمک می‌کند تا از عملکرد خود آگاه شوند و اقدام‌های بهبودی را برای بهبود آموزش و پرورش این دسته از دانش‌آموزان اتخاذ کنند. ارزشیابی شامل اندازه‌گیری و ارزیابی عملکرد دانش‌آموزان، ارزیابی برنامه‌های آموزشی و پرورشی، ارزیابی روش‌های آموزشی و ارتباطی و ارزیابی عملکرد خود معلمان است. در این راستا با توجه به یافته‌های پژوهش، نتایج این پژوهش با پژوهش‌های اکیب و همکاران (۲۰۲۱)، عبدضاکووا و سالاموا (۲۰۲۳)، پوشنه و همکاران (۲۰۲۳) همخوانی دارد.

بر اساس یافته‌های پژوهش پیشنهاد می‌شود یک سامانه ارزیابی عملکرد برای معلمان کودکان کم‌توان ذهنی در سطح کشور طراحی شود. این سامانه باید شامل ارزیابی عملکرد معلمان در اجرای برنامه‌های آموزشی، تدریس و ارتباط با دانش‌آموزان و همکاران باشد. این ارزیابی می‌تواند به‌عنوان یک ابزار برای بهبود شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان استفاده شود. همچنین پیشنهاد می‌شود در آزمون‌ها و مصاحبه‌های جذب معلمان خارج از دانشگاه فرهنگیان مصاحبه‌هایی با اولویت مؤلفه‌های تخصصی انجام شود.

منابع

Abbu, H., Mugge, P., Gudergan, G., & Kwiatkowski, A. (2020). Digital leadership-character and competency differentiates digitally mature organizations. In 2020 IEEE International Conference on Engineering and Innovation (ICE/ITMC) (pp. 1-9). IEEE.https://doi.org/10.1109/ICE%2FITMC49519.2020.9198576

Abdrazakova, N., & Salamova, F. (2023). to Interest Mentally Retarded Children Lessons. European Journal of Pedagogical Initiatives and Educational Practices, 1(2), 223-225. ACER. (2018). Principal Performance Improvement Tool. Australian Council for Educational Research. www.acer.org/ppi. https://doi.org/10.1017/S0813483900003557

Akib, I., Husniati, A., Kusumah, F., Kristiawati, K., & Fayanto, S. (2022). Thinking Processes of Mentally retarded: Students Disabled at Junior High School in Solving Fractions Problems. AL-ISHLAH: Jurnal

[Downloaded from mail.joec.ir on 2026-10-21]

[DOI: 10.52547/joec.23.4.117]

101509https://doi.org/10.1016/j.algal.2019.101509

Gajendran, N. (2020). The leadership roles of Saudi special education teachers from their own perspectives. Indian Journal of Science and Technology, 13(25), 2520-2528.https://doi.org/10.17485/IJST/v13i25.110

Garavand, F., Rouhi, M., Razavi, S. H., Cacciotti, I., & Mohammadi, R. (2017). Improving the integrity of natural biopolymer films used in food packaging by crosslinking approach: A review. International Journal of Biological Macromolecules, 104, 687-707.https://doi.org/10.1016/j.algal.2019.101509

Garavand, F., Rouhi, M., Razavi, S. H., Cacciotti, I., & Mohammadi, R. (2017). Improving the integrity of natural biopolymer films used in food packaging by crosslinking approach: A review. International Journal of Biological Macromolecules, 104, 687-707https://doi.org 10.2478/jtes-2018-0007.Corpus ID: 59127124

Gholami, K., Salehi Omran, E., Izadi, S., & Saffar Heidari, H. (2019). Developing a Standard Model of Teachers' Professional Competence on the Basis of High Level Documents in Iran. Iranian Journal of Educational Sociology, 2(2), 44-59. https://doi.org/10.22034/jsfc.2021.107379

Kohandel, M., Abdanan Mehdizadeh, M., Bostani, Q., & Ahmadinasab, F. (سال چاپ ذکر شود؟....). Analysis of Lexical Semantics of the Story of Iblis in similar stories of the Holy Quran with a contextual approach. Linguistic Research in the Holy Quran, 10(2), 77-92. https://doi.org/10.22108/nrgs.2021.127670.1631

Koster, B., Brekelmans, M., Korthagen, F., & Wubbels, T. (2005). Quality requirements for teacher educators. Teaching and Teacher Education, 21(2), 157-176.doi: https://doi.org 10.1016/j.tate.2004.11.003.

Mardapi, D., & Herawan, T. (2018). Assessing Teacher Competence and Its Follow-Up to Support Professional Development Sustainability. Journal of Teacher Education for Sustainability, 20(1), 106-123.: https://doi.org/10.2478/jtes-2018-0007

McMullen, J., Arakawa, N., Anderson, C., Pattison, L., & McGrath, S. (2022). A systematic review of contemporary competency-based education and training for pharmacy practitioners and students. Research in Social and Administrative Pharmacy. https://doi.org/10.1016/j.sapharm.2022.09.013.

Pendidikan, 14(2), 2185-2196. https://doi.org/10.35445/alishlah.v14i2.1773

Babaei, A., & Schiele, G. (2019). Physical unclonable functions in the internet of things: State of the art and open challenges. Sensors, 19(14), 3208. https://doi.org/10.3390/s19143208

Boon, C., Den Hartog, D. N., & Lepak, D. P. (2019). A Systematic Review of Human Resource Management Systems and Their Measurement. Journal of Management, 45(6), 2498-2537. https://doi.org/10.1177/0149206318818718

Bradley, S., & Price, N. (2021). Critical thinking: Proven strategies to improve decision making skills, increase intuition and think smarter. Create Space Independent Pub.

Çakır, Ç., & Aydın Güngör, T. (2022). Individual innovativeness and leadership self-efficacy among the teacher candidates: the mediatıng role of self-regulation approach.اسم ناشر یا نشریه؟ ISBN 153529910X, 9781535299107

Dadoukolaei, M. A., Chizari, M., Bijani, M., & Hicks, T. (2022). Gap analysis of current and desired states of agricultural teachers' professional competency components for working with students with special needs. https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-1713146/v1. This work is licensed under a CC BY 4.0 License.

Ebrahimi, A., Taher, M., & Nouhi, S. (2023). The Relationship between Mental Health and Physical Health of Elderly Living in Nursing Homes: The Mediating Role of Feelings of Guilt and Loneliness. Aging Psychology, 9(1), 31-19.10.22126/JAP.2023.8824.1690

Eisner, E.W. (2005). Reimagining Schools: The Selected Works of Elliot W. Eisner (1st ed.). Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203019078.

Faraji, M., Davaee, M., & Izadi, M. (2023). Identifying Professional Competencies of Teachers of Students with Intellectual Disabilities in the Special Education System of Iran. International Journal of Knowledge Processing Studies (KPS), 3(4), 143-153.doi: 10.22034/kps.2023.381473.1092.JR_IJKPS-3-4_012

Foroutan, R., Mohammadi, R., Razeghi, J., & Ramavandi, B. (2019). Performance of algal activated carbon/Fe3O4 magnetic composite for cationic dyes removal from aqueous solutions. Algal Research, 40,

[Downloaded from mail.joec.ir on 2026-10-21]

[DOI: 10.52547/joec.23.4.117]

Najafi, M., Qahramani, M., Abolghasemi, M., & Arefi, M. (2018). Designing and Explaining the Model of Professional Competencies of Preschool Centers Managers. New Approaches in Educational Management, 9(2), 26-1.https://doi.org/10.1002/jcp.27425

POSHANEH, K., TAYEBI MASOOLEH, S. E. Y. E. D. E. H., KHOSRAVI BABADI, A. A., Rezazadeh, H., & Ramezani, A. (2023). Validation of the Citizenship Education Curriculum Model for Students with Special Needs (Mentally Retarded). Journal of Exceptional Children, 23(1), 7-18.http://dx.doi.org/10.52547/joec.23.1.7

Rahimi Pordanjani, Y., Shafiei Sarvestani, M., Jahani, J., & Mohammadi, M. (2020). Uncovering the Competencies of Teachers in Nomadic Tribes: A Phenomenological Study. Research in Curriculum Planning, 17(66), 39-61.https://doi.org/10.30486/jsre.2020.1901137.1655

Srinivasan, M., Li, S. T. T., Meyers, F. J., Pratt, D. D., Collins, J. B., Braddock, C& Hilty, D. M. (2011). "Teaching as a competency": competencies for medical educators. Academic Medicine, 86(10), 1211-1220.https://civilica.com/doc/1689179/https://doi.org/10.1097/acm.0b013e31822c5b9a

Stek, K., & Schiele, H. (2021). How to train supply managers–necessary and sufficient purchasing skills leading to success. Journal of Purchasing and Supply Management, 27(4), 100700.https://doi.org/10.1016/j.pursup.2021.100700

Timiyatun, E., & Oktavianto, E. (2022). THE 4th INTERNATIONAL NURSING CONFERENCE "LIFE CYCLE APPROACH FOR SUCCESSFUL AGING". isbn:978-602-6988-78-2

Zareee Zavaraki, E. (2019). Designing and Validating the Blended Learning Model with Emphasis on Digital Technologies for Students with Special Educational Needs. Psychology of Exceptional Individuals, 9(34), 51-78. https://doi.org/10.22054/jpe.2019.43375.2004

[Downloaded from mail.joec.ir on 2026-10-21]

[DOI: 10.52547/joec.23.4.117]